

- кн. / [упоряд.: В.Ф. Верстюк (керівник) та ін.]. – К. : Вид-во імені Олени Теліги, 2006. – Т.1. – 688 с.
48. ЦДАВО України, ф.2582, оп.1, спр.173, арк.16-16зв.
49. Крути. Січень 1918 року : док., матеріали, дослідж., кіносценарій / упоряд. Я. Гаврилюк. – К. : Вид. центр «Просвіта», 2010. – 880 с. : іл.
50. Крути : збірка у пам'ять героїв Крут / упоряд. Зінкевич О., Зінкевич Н. – К. : Смолоскип, 2008. – 422 с.

On the basis of archival, published sources as well as the works of the contemporary historians, the attitude of professors and students of Russian high schools towards the National Revival in times of Ukrainian Revolution in 1917-1920, is being investigated.

Key words: *university, professors, students, National Revival, ukrainization.*

Отримано: 10.10.2012

УДК 94(477+470.62)=(161.2):37«1920/1930»

І. А. Ісакова

СПІВПРАЦЯ НАРОДНИХ КОМІСАРІАТІВ ОСВІТИ УСРР ТА РСФРР У СПРАВІ КУЛЬТУРНО-ОСВІТЬОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ КУБАНИ У 20-х – ПОЧАТКУ 30-х рр. ХХ ст.

В даній статті проаналізовано одну з важливих сторінок комплексу проблем пов'язаних з національно-культурним життям українців Кубані у 1920-х-поч. 1930 рр. у контексті взаємодії НКО УСРР та НКО РСФРР.

Ключові слова: *політика «українізації», взаємовідносини, Народний комісаріат освіти (НКО), культура, освіта, Російська Федерація, Кубань, Україна.*

В умовах становлення української державності надзвичайно важливим є дослідження ще досі маловідомих сторінок історії, які з різних причин як об'єктивних, так і суб'єктивних, обходили своєю увагою історики. До таких відносяться проблеми національно-культурного розвитку українців, які проживали на території Російської Федерації, зокрема на Кубані у 20-х поч. 30-х рр. ХХ ст.

Досить ґрунтовними є праці таких дослідників як: Білий Д. [1], Бершадская О. [2], Васильєв І. [3], Заремба С. [5], Заставний Ф. [6], Іванцов І. [7], Коваль Р. [8], Польовий Р. [9], Сергійчук С. [11], Смолій В. [13], Сушко О. [14], Терещенко О. [15], Хлинїна Т. [16], Чумаченко В. [20]. Та вони розглядають лише окремі аспекти даної проблеми.

Мета статті – висвітлити особливості співпраці органів освіти УСРР та РСФРР, характерною рисою якої було проведення всебічного забезпечення національно-культурних прав серед українського населення Північного Кавказу в 20-х рр.

Зазначимо, що українська меншина 20-х-початку 30-х рр. ХХ століття в Російській Федерації була найбільш чисельна. Із 50 мн. населення національних меншин близько 7 мн. були українці. Найвище число їх було на Кубані, де за даними перепису 1926 року українці становили близько 61,5%. Це створювало об'єктивні передумови для успішної реалізації політики коре-

нізації, яку проголосила більшовицька влада у квітні 1923 року на XII з'їзді РКП(б) у сфері національного будівництва. У межах компактного проживання українців ця політика отримала назву «українізація». Вона знайшла відгук за межами України, особливо у Російській Федерації, де українці прагнули задовольнити свої національно-культурні потреби [6, с.146].

Одним із вагомих чинників, що впливав на поглиблення політики коренізації регіонів з українським населенням Російської Федерації, була всебічна допомога України. Її здійснювали різні державні структури, і найбільше – Народний комісаріат освіти (НКО) УСРР.

На початку 20-х рр. місцевими органами управління Північного Кавказу конкретних заходів щодо задоволення культурно-освітніх потреб українців на Кубані не проводилось. Причиною цього було те, що місцева влада не вважала українців національною меншиною. Таке становище пояснювалось з одного боку інертністю органів народівити, з іншого відсутністю чітких директив з центру [17, арк.68].

Становище змінилось у краще лише після численних звернень українців РСФРР, як уряду УСРР, так і до українського представництва в Російській Федерації. І з 1925 року державні органи УСРР та РСФРР активно розпочали роботу щодо забезпечення національно-культурного розвитку українців, які проживали на території РСФРР. Цьому сприяла нарада, яка відбулась 29 квітня 1925 року у Москві щодо українського питання. Вона констатувала відсутність належної уваги українському питанню в РСФРР. Серед основних причин відзначалось – те, що «на місцях не розуміли цього питання ні населення, ні органи Народівити, а центр проявляв пасивність щодо налагодження роботи серед українців в РСФРР, спостерігалось не уважне ставлення до національної справи» [17, арк.1].

На території РСФРР, відповідно до матеріалів наради – налічується близько 6½ мільйонів українського населення, яке проживає компактними масами, зокрема на Кубані (915402), у Сибірі – (613212), на Далекому Сході (656500), Воронежській губернії (1000000) [17, арк.3].

З кволим початком введення політики «українізації» в регіонах з компактним проживанням українського населення, стурбованість України висловив заступник Народного комісара освіти П. Солодуб. Серед великого комплексу проблем він відмітив найголовнішу – рідну мову. У цьому сенсі він наголошував: «Погано розвинена і культурно-освітня робота серед українського населення рідною мовою. Так, діти українців охоплені школою всього лише 5%; українських дитячих будинків немає; школами лікнепу українською мовою охоплено лише 3% неписьменних; на 6½ мільйонів українського населення всього 342 хати-читальні та 6 клубів, які ведуть культурно-освітню роботу при відсутності українських бібліотек та літератури» [17, арк.61].

У зв'язку із цим Народний комісаріат освіти УСРР просив ВУЦВК звернутися до Центрального виконавчого комітету про

прийняття необхідних заходів для забезпечення розвитку культурної роботи серед української меншини в РСФРР.

6 червня 1925 року заступник комісара освіти УСРР П. Солодуб направив до Управління справами ВУЦВК лист, у якому повідомляв, що «... українці поза межами нашої країни не забезпечені ні школою, ні установами політосвіти, ні вчителями, ні інструкторами...» [17, арк.76].

На звернення уряду УСРР президія ЦВК СРСР розглянула питання про культурний розвиток українців в РСФРР. Так, на засіданні 12 червня 1925 року був розглянутий проект «Про заходи забезпечення прав національних меншостей», яку опрацювала спеціальна комісія у складі М. Калініна, Ю. Ларіна, Ф. Кона [17, арк.76].

19 серпня 1925 року вийшла постанова президії ВУЦВК в якій зазначалося, що рішення XII з'їзду РКП(б) про правильне вирішення національного питання майже не торкнулося багатомільйонного українського населення РСФРР. Виходячи з цього, ВУЦВК постановив звернутися до ЦВК СРСР з проханням провести наступні заходи: «негайно розпочати виокремлення в окремі українські національно-територіальні одиниці села, станиці, волості, повіти та області з переважною більшістю українського населення, в цих одиницях провести українізацію радпарату, перевести всю культосвітню роботу в школах, дитячих будинках, політуставах на українську мову, організувати короткочасні курси для вчителів-українців у вузах Кубані, Сибіру, Туркестану, створити українські кафедри, а в центрах республік з українським населенням відкрити українські інститути народознавства, профшколи. Студентів-українців з Росії у вузах України забезпечити стипендією. Сприяти на державному рівні створенню українських культурно-мистецьких об'єднань, театрів, бібліотек, музеїв, хат-читалень, лікпунктів, доручити Держвидав РСФРР випустити українською мовою необхідну кількість підручників та методичних посібників» [17, арк.156].

Як бачимо, пропонувалась досить широка палітра заходів, виконання яких мало б забезпечити належний національно-культурний розвиток української меншини на території РСФРР. Серед них пропонувалось: виділення адміністративно-територіальних одиниць; введення рідної мови у державних установах, які мають безпосередній зв'язок з цими одиницями; зокрема встановлювалися конкретні терміни ведення всієї культурно-освітньої роботи на українську мову і підготовка вчителів-українців через короткострокові педагогічні курси; при вишах на Кубані організувати кафедри українознавства, а для студентів, що бажають навчатися у ВНЗ України, встановити стипендії рівні стипендіям для студентів вищих СРСР крім того бронювати в своїх вишах певну кількість місць для студентів-українців; видання Держвидавом СРСР літератури українською мовою; асигнування союзними республіками спеціальних коштів, для проведення роботи з «українізації», як по державному, так і по місцевому бюджетах [19, арк.62].

Найбільш впливовим ініціатором заходів щодо забезпечення належного національно-культурного становища українців РСФРР

і Кубані виступав Народний комісар освіти Микола Скрипник. Займаючи цю посаду з 1927 по 1933 роки, він доклав багато зусиль, аби привернути увагу керівництва УСРР, РСФРР, СРСР до цього важливого питання. Головні напрями політики державних і партійних органів УСРР у вирішенні цієї проблеми були висловлені у статтях М. Скрипника «Про кордони УСРР» (14 грудня 1928 року) і «Про бухгалтерії в національному питанні» та інші.

Так, у статті «Про кордони УСРР» він зазначав: «Утворення національних радянських республік із об'єднанням у них цілісного територіального масиву, об'єданого одним національним населенням, було й залишається шляхом, що ним пролетарська диктатура розв'язує національне питання, знищує дореволюційне становище народностей колишньої Російської імперії, бо це колоніальне становище, між іншим, і найперше, саме й полягало в державно-адміністративній розпорошеності пригнічених народностей, ці обставини заважали об'єднанню їх культурних зусиль та ставали на перешкоді їхньому розвитку» [12, с.316].

Для виправлення такого становища М. Скрипник пропонував наступні заходи:

- 1) приєднати українські етнічні землі до УСРР;
- 2) запобігти русифікації, яка продовжувалася на територіях з компактним проживанням українського населення.

Вказуючи на численні факти русифікації українського населення РСФРР, М. Скрипник вказував, що в УСРР така політика щодо національних меншин неможлива: «Треба визнати, що ми не могли б собі уявити можливість у нас такої впертої, довгої і, треба сказати, бридкої зневаги до інтересів національних меншостей, як то було до українського населення протягом довгих років у Курській губернії, на Таганрожчині, на Кубані тощо. Ніякі економічні міркування, що виходять з погляду зручності зносин, не можуть ані в найменшій ступені виправдати того стану, що є на територіях РСФРР з українською більшістю людності» [12, с.329].

Єдиною умовою покращення цієї ситуації нарком освіти вважав приєднання цих земель до УСРР, бо тільки в її складі українці діаспори зможуть забезпечити свої національно-культурні потреби.

Наступним кроком у прискоренні темпів українізації в місцевостях з українським населенням стала, постанова Народного комісаріату освіти УСРР «Про задоволення культурно-освітніх потреб українського населення, що живе на території РСФРР та інших союзних республік». Вона передбачала:

1. При розподілі випускників вищих навчальних закладів (ВНЗ) УСРР, переважно педагогічних, виділяти щорічно, на прохання Народного комісаріату освіти відповідних республік, певну кількість працівників для українських культурно-освітніх установ, що зменшить потребу у забезпеченні кадрами;
2. Забронювати певну кількість місць у вишах УСРР усіх типів для українців з РСФРР, забезпечивши їх стипендіями, як за рахунок республік, що командирують, так і за рахунок стипендіального фонду УСРР;

3. Запропонувати Державному Видавництву України (ДВУ) та іншим видавництвам організувати, за погодженням з Народним комісаріатом освіти відповідних республік, продаж української літератури в місцевостях з компактним проживанням українського населення;

4. Редакціям усіх науково-літературних та педагогічних журналів заучити до участі українських кореспондентів із РСФРР;

5. Укрнауці, зокрема Всеукраїнській Академії Наук, передбачати у своїх планах науково-дослідницьку роботу в справі вивчення історії, діалектів, побуту та економіки українців, що живуть за межами УСРР;

6. Забронювати на Всеукраїнських з'їздах, що їх скликає Народний комісаріат освіти УСРР, певну кількість місць для працівників освіти-українців інших союзних республік;

7. Народному комісаріату освіти УСРР брати участь в усіх з'їздах та нарадах з питань культосвітньої роботи серед українців, що скликають Народні комісаріати освіти відповідних союзних республік;

8. На сторінках усіх періодичних та щоденних українських видань систематично висвітлювати питання освітньої роботи серед українців, для чого відвести в пресі окремі сторінки;

9. Вжити заходів для розповсюдження української преси серед українського населення, що покращить ознайомлення його зі станом культурного процесу в Україні та завданнями й перспективами в цій справі [19, арк.293].

На підставі аналізу матеріалів з місць, Народний комісаріат освіти РСФРР запропонував всім місцевим органам освіти переглянути свої плани у цьому напрямку і внести корективи для задоволення культурно-освітніх потреб населення нацменшостей та скласти нові плани. Останні мали погоджуватись в Народному комісаріаті освіти РСФРР не пізніше, як 1-го січня 1928 року. В цьому ж таки об'їзникові Народний комісаріат освіти РСФРР намітив конкретні заходи у справі проведення культосвітньої роботи серед українського населення, а саме:

1. Переведення на рідну мову полігустанов регіонів з українським населенням, що розмовляють рідною мовою, згідно з планом;

2. Постачання всім хатам-читальням та бібліотекам регіону української літератури;

3. Видання українською мовою місцевої газети та передплата і поширення серед населення достатньої кількості журналів українською мовою;

4. Забезпечення у шкіл, що обслуговують українське населення, учителями-українцями, що добре володіють українською мовою;

5. Організація літніх педагогічних курсів для підготовки таких учителів, щоб покращити викладання рідною мовою;

6. Відкриття українських відділів при педтехнікумах, або національних технікумів та одно- і дворічних педкурсів;

7. Видання через Центральне видавництво та інші видавництва підручників та навчальних посібників для місцевих українських шкіл [19, арк.455].

Наприкінці 20-х років Народний комісаріат освіти УСРР розробив широку програму, затверджену Постановою НКО УСРР 25 лютого 1929 року «Про роботу Народного комісаріату освіти УСРР у справі задоволення культурно-освітніх потреб українського населення, що живе на території РСФРР та інших союзних республік». Найголовнішими заходами цієї програми визначались такі: «В галузі соціального виховання Народний комісаріат освіти має сприяти забезпеченню українських шкіл у інших радянських республіках відповідними вчителями, забезпеченню трудових шкіл підручниками, використанню Всеукраїнського заочного інституту народної освіти (ВЗІНО) для підвищення кваліфікації вчителів українських шкіл поза межами України. По лінії професвіти ухвалено певну кількість місць у вишар УСРР всіх типів для українців з інших республік Союзу, із забезпеченням цих студентів стипендіями [4, с.6].

В галузі політосвіти: відряджати для роботи серед українського населення інших радянських республік певну кількість осіб, що закінчують факультет політосвіти Харківського Інституту народної освіти (ІНО) за заявками відповідних органів народосвіти союзних республік; виділити на факультеті політосвіти місяця для підготовки працівників з місцевих українців за відрядженнями місцевих народосвіт РСФРР; взяти на себе консультацію в питаннях методичних та видавничих щодо літератури в галузі політосвіти; направляти лекторів на курси підготовки політичних співробітників за кошти місцевих органів народосвіти союзних республік, комплєтувати бібліотеки українською літературою [4, с.6].

Для задоволення культурних потреб українського населення союзних республік передбачалося широке використання українських пересувних виставок, театрів, музичних капел тощо; поряд з цим планувалося транслювати радіоконцерти українською мовою.

Щодо науково-дослідної роботи, вирішено залучати українських науковців з регіонів РСФРР до дослідних установ УСРР, до співробітництва у наукових часописах. У музеях УСРР (етнографічних, історичних) розпочати збір матеріалів і влаштувати, в разі потреби, спеціальні відділи тощо; для бібліотек направити книжки й інші матеріали з історії, життя та побуту українців інших союзних республік, а Укрнауці й науковим установам – організувати науково-дослідну роботу у сфері вивчення історії, побуту, діалектів та економіки українського населення, що живе на терені союзних республік. Для цього організувати експедиції наукових робітників.

В методологічній сфері – сприяти пристосуванню програм до умов роботи українських культосвітніх установ у союзних республіках. Державне видавництво України зобов'язано передбачити у своїх планах видання класиків української літератури, творів новітньої української літератури, а також видання творів українських авторів інших союзних республік. Поряд з цим, Державному видавництву України та іншим видавництвам і органам України ставилась вимога поширити українську літературу в місцевості з компактним проживанням українського населення, це ж стосувалося і української преси [4, с.6].

Осторонь цієї роботи не мали стояти і редакції усіх наукових літературних та, зокрема, педагогічних журналів. Вони мали залучити до співпраці українських кореспондентів із союзних республік. Вони також мали організувати подорожі письменників, митців, педагогів з України до регіонів з українським населенням поза межами України, а також, організувати приїзд від них українських робітників і селян до України.

Фінансові та інші матеріальні витрати на це, має взяти на себе народний комісаріат освіти й державні органи тих радянських республік, де живе українське населення.

Зокрема, колегія Народного комісаріату освіти відзначила складність навчальної справи. В педагогічних вищах УСРР навчання велося українською мовою, а тому вчителі по їх закінченні мають можливість перейти на роботу в РСФРР до української, а також і до російської школи. Вчителі ж з РСФРР, що закінчували місцеві вищі, в яких українська мова не викладалась, не знаючи української мови, не могли приїхати до УСРР. Брак українських педагогічних вищих навчальних закладів у РСФРР і повна відсутність їх у багатьох місцях, де проживали українці, призвело до великого попиту на українських вчителів. Цей попит здебільшого задовольнявся за прошенням учителів. До наявного вже дефіциту в 6.000 учителів, потрібних для проведення загального навчання в УСРР додався і перехід учителів з УСРР до українських шкіл РСФРР. Всі ці питання вимагали погодженого вирішення з Народним комісаріатом освіти УСРР та Народним комісаріатом освіти РСФРР» [10, с.4].

У 1931 році плановому секторові доручено було розробити план заходів Народного комісаріату освіти УСРР в справі забезпечення культурно-освітньої роботи серед українського населення поза межами УСРР, як реакція на лист про стан культосвітнього обслуговування українців Кубані від директора Кубанського педінституту до Народного комісаріату освіти УСРР, в якому йшлося: «навчальні заклади Кубані не забезпечені викладачами, тому Народний комісаріат освіти визнав за потрібне мобілізувати для роботи в українські школи Кубані 100 учителів шкіл I ст. і в тому числі 25 учителів 2 концентру; командувати одного професора літературознавства і 2-х науковців для роботи в Кубанському педагогічному інституті, взяти на облік студентів – кубанців у вищі СРСР та тих, що вже закінчили навчання і відрядити їх в розпорядження Крайового відділу народної освіти. На наступний навчальний рік ухвалено надати 100 місць у вищах УСРР українцям Кубані. Секторові масової роботи доручено командувати 10 осіб на керівні посади району» [4, с.6].

Важливим у вирішенні проблем пов'язаних з українізацією Кубані було позачергове засідання Колегії Наркомату освіти УСРР 16 жовтня 1930 року, де обговорювалися питання про стан і завдання культурного обслуговування українського населення регіону. Нарком освіти Микола Скрипник, який напередодні колегії два дні провів у Краснодарі і познайомився зі станом культурно-освітньої роботи серед українців краю, у своєму виступі на засі-

данні Колегії також наголошував про відсутність українських кадрів. «Там нема бази, там немає запасу культурних сил і нема звідкіля їх взяти, – говорив він. Нашим завданням, наголосив Микола Скрипник, має бути національно-культурне обслуговування українців, які знаходяться поза межами УСРР. Це наш обов'язок ми мусимо виконати. Треба прямо сказати, що ми у цьому напрямку досі ще дуже мало зробили і цього завдання ще повнотою перед собою не ставили». Колегія Народного комісаріату освіти України 16 жовтня 1930 року прийняла постанову про відправлення на Північний Кавказ з України 100 вчителів для шкіл I ступеня, 25 вчителів для шкіл II ступеня [13, с.276].

Представник Крайової ради Північного Кавказу Федір Чапала на засіданні колегії Народного комісаріату освіти УСРР 7 грудня 1930 року, на якому стояло питання про обслуговування українського населення Північного Кавказу, теж наголошував, що питання кадрів є досить актуальним. З нашими кадрами не можемо сподіватися здійснити поставлені задачі. Власними силами ми не справимося з виконанням цього завдання. Ми використовуємо ту допомогу, яку надає нам Україна і, крім того, мусимо поставити питання про посилення цієї допомоги. Ми будемо мати потребу в цьому протягом трьох років, доки наші технікуми будуть цілком українізовані і буде працювати Комуністичний університет на Північному Кавказі. У своїй роботі ми будемо використовувати досвід України, звичайно не цілком, а з врахуванням наших специфічних особливостей, враховуючи всі хиби, що виявлені вами, наголошував доповідач [13, с.273].

Перша партія мобілізованих на Північній Кавказ з різних регіонів України складала 20 чоловік. Друга партія мобілізованих – 36 осіб [18, арк.27]. Звичайно, допомога була далеко не таких розмірів, як того потребувало життя. Без допомоги Радянської України своїм колишнім співвітчизникам, які проживали на території РСФРР, успіхи у розгортанні українізації поза межами УСРР були б набагато скромнішими. На початок 1930 року в Кубанському окрузі вже працювало понад 300 українських шкіл, 53 гуртки української мови, а в самому Краснодарі 30 -гуртків. На українському відділі робітфаку навчалось близько сотні осіб, українському відділенні педтехнікуму – 70, в педтехнікумі станиці Полтавської – 300 і на українському відділенні Кубанської радпартшколи – 60. Майже в кожній станиці існував драматичний гурток, в м. Краснодарі їх налічувалось близько 10 [11, с.154].

Як бачимо, проведені спільно заходи НКО УСРР та НКО РСФРР, що були направлені на задоволення культурно-освітніх потреб українського населення Кубані в різних сферах – соціальне виховання, політосвіта, науково-дослідна робота, методологічна робота, які сприяли всебічному розвитку українців даного регіону. Та, у 1932 році грудневими постановами і рішеннями вищого партійного керівництва політика «українізації» за межами УСРР припинялась. Всі українські школи, культурно-освітні українські установи на Кубані ліквідовані. Таким чином, національно-культурне життя українців Кубані було згорнуте.

Список використаних джерел:

1. Білий Д.Д. Національно-культурний розвиток українського населення Кубані 1921-1932 рр. : дис. канд. іст. наук: спец. 07.00.02 / Дмитро Дмитрович Білий. – Донецьк, 1994. – 178 с.
2. Бершадская О.В. Осуществление политики украинизации на Кубани в период 1925-1932 гг. / О.В. Бершадская // Вторые кубанские литературно-исторические чтения. – Краснодар, 2000.
3. Васильев И.Ю. Украинское национальное движение и украинизация на Кубани в 1917 – 1932 гг. / И.Ю. Васильев. – Режим доступа: <http://www.slavakubani.ru/read.php?id=1587&page=3>.
4. Задоволення культосвітніх потреб українського населення поза межами УСРР // Народний учитель. – 1929. – 20 березня. – С.6.
5. Заремба С. З національно-культурного життя українців на Кубані 20-30 рр. ХХ ст. / С. Заремба // Київська старовина. – 1993. – №1. – С.94-104.
6. Заставний Ф.Д. Українська діаспора (розселення українців у зарубіжних країнах) / Ф.Д. Заставний. – Львів : Світ, 1991. – 120 с.
7. Иванцов И.Г. Украинизация Кубани в документах комиссий внутрипартийного контроля ВКП(б) 1920-е – начало 1930-х гг. / И.Г. Иванцов. – Краснодар, 2009.
8. Коваль Роман. Нариси з історії Кубані / Р. Коваль. – К., 2004.
9. Польвий Р. Кубанська Україна / Р. Польвий. – К. : Діокор, 2004. – 304 с.
10. Робота НКО в справі культурного обслуговування українського населення поза межами УСРР // Бюлетень НКО. – 1930. – №2. – С.4.
11. Сергійчук В.І. «Українізація Росії». Політичне ошуканство українців російською більшовицькою владою в 1923–1932 роках / В.І. Сергійчук. – К. : Українська Видавнича Спілка, 2000. – 336 с.
12. Скрипник М. Статті й промови / М. Скрипник. – Х., 1931. – Т.ІІ. – Ч.1. – С.322.
13. Смолій В.А. «Українізація» 1920-30-х років: передумови, здобутки, уроки / В.А. Смолій. – К. : Інститут історії України НАН України, 2003. – 392 с.
14. Сушко О.В. Політика коренізації і українська діаспора Російської Федерації у 20-30-х рр. ХХ ст.: спроба постановки проблем / О.В. Сушко // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету : історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2002. – Т.8(10). – С.373-386.
15. Терещенко О. Українське відродження на Півдні Росії / О. Терещенко // Схід. – 1998. – №6. – С.67-71.
16. Хлынина Т.П. Украинизация Северо-Кавказского края: замыслы и воплощение (по материалам Национального архива Республики Адыгея) / Т.П. Хлынина // Кубань-Украина: вопросы историко-культурного взаимодействия. – Краснодар, 2006. – Вып.1.
17. ЦДАВО України. – Ф.166. – Оп.5. – Спр.16. – Арк.1, 3, 61, 68, 76.
18. Там же. – Ф.2717. – Оп.3. – Спр.268. – Арк.27.
19. ЦДАГО України. – Ф.1. – Оп.20. – Спр.1978. – Арк.62, 293, 455.
20. Чумаченко В. Про етнічну чистку Кубані 1932-1933 рр. / В. Чумаченко // День. – 2008. – № 212. – С. 4.

This article proposes to analyze one of the important complex problem which is connected with ethnic-cultural life of Ukrainians who lived in Kuban during 1920-1930 in the context of interaction between NCE USSR and NCE RSFRR.

Key words: Soviet 'localization policy', interaction, National Commissariat of education (NCE), culture, education, Russian Federation, Kuban, the Ukrainians, Ukraine.

Отримано: 15.10.2012